

УДК 371.13

О. М. Федьович,

аспірант

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ole4ka_2011@mail.ru

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОГО ІНТЕРЕСУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

У статті проаналізовано проблему професійного інтересу майбутнього вчителя у психолого-педагогічній науці. На основі проведеного контент-аналізу визначень поняття "професійний інтерес" подано його науково-обґрунтоване формулювання. Визначено специфічні особливості професійної діяльності вчителя. Сформульовано означення професійного інтересу майбутнього вчителя, до якого віднесено вибірккову спрямованість особистості на професійну педагогічну діяльність.

Постановка проблеми. У сучасних умовах становлення ринкової економіки та перетворень у суспільстві особливого значення набуває проблема професіоналізму, зростає потреба у висококваліфікованих, грамотних, компетентних спеціалістах. Професія визначає систему ціннісних орієнтацій, сприяє розкриттю творчого потенціалу, впливає на долю людини. З огляду на це більшість науковців та практиків приділяють увагу проблемі професійного інтересу.

Формування професійного інтересу майбутнього вчителя у вищому навчальному закладі передуює початку його професійного шляху. Саме тому одним із головних завдань вищої школи є розвиток ціннісного ставлення до професійної діяльності, формування у майбутніх учителів стійкого професійного інтересу. Адже його наявність сприяє зростанню міцності теоретичних знань в оволодінні професією, посилює ініціативність, свідомість та самостійність студентів, зумовлює розвиток творчих особливостей, забезпечує зростання продуктивності праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу наукової літератури свідчать, що проблема професійного інтересу розглядається здебільшого психологами та педагогами. Так, професійний інтерес майбутніх фахівців досліджували Л. Божович, М. Гамезо, А. Голомшток, С. Занюк, М. Левітов, В. М'ясищев, О. Савченко, А. Реан, В. Римкявичене, Г. Щукіна, С. Ярушева. Однак єдиної точки зору вчених у трактуванні поняття "професійний інтерес майбутнього вчителя" досі немає.

Метою представленої статті є аналіз проблеми професійного інтересу майбутнього вчителя у психолого-педагогічній науці.

Виклад основного матеріалу. Аналіз поняття "професійний інтерес" передбачав визначення таких категорій, як "професія" та "професійний".

Професія (лат. *professio* – офіційно вказане заняття, спеціальність, від *profiteer* – оголошую свою справу), рід трудової діяльності (занять) людини, що володіє комплексом спеціальних теоретичних знань і практичних навичок, набутих у результаті навчання, спеціальної підготовки, досвіду роботи. Професія відображає здатність людини до виконання конкретних функцій у суспільстві і є однією з основних якісних характеристик її як працівника [1: 232]. Професійний – пов'язаний з певною професією.

У сьогоденні у визначенні науковцями поняття "професійний інтерес" однозначності немає. У "Психологічній енциклопедії" О. Степанов розглядає професійний інтерес як складну і динамічну за своєю структурою активну вибірккову спрямованість особистості на зміст професійної діяльності як на спосіб реалізації потреби в самовираженні, що містить в собі пізнавальний, емоційний і оцінний компоненти [2]. У словнику професійної освіти професійний інтерес визначається як спрямованість особистості на оволодіння обраною професією в процесі усвідомлення її суспільної і особистої значущості і привабливості. Професійний інтерес виражається в намірі глибше пізнати свою професію, у сумлінному ставленні до оволодіння професійними вміннями і навичками, у психологічній і практичній готовності працювати за обраною професією [3: 130]. Л. Кацова тлумачить професійний інтерес як спрямованість особистості на професійну діяльність. М. Конюхов вважає, що професійний інтерес – це форма прояву пізнавальної потреби, яка забезпечує професійну спрямованість особистості на усвідомлення цілей професійної діяльності і тим самим сприяє орієнтації, ознайомленню з новими фактами, повнішому і глибшому відображенню дійсності. Т. Гайкова розглядає професійний інтерес як складне особистісне утворення в структурі спрямованості особистості, що характеризує позитивне емоційне, активне вибірккове ставлення до професії і професійної діяльності, яке проявляється в виділенні даної професії з інших, в прагненні до більш глибокого знайомства з нею, в вольовій установці на оволодіння даною професією і в потребі діяти в даній області. С. Ярушева під професійним інтересом розуміє стійкий, чітко сформований мотив, спрямованість на конкретну діяльність.

М. Гамезо визначає професійний інтерес як вибірккове, активно-позитивне ставлення особистості до майбутньої професійної діяльності [4]. М. Агапова вважає, що професійний інтерес – це чітко мотивоване ставлення, що керується емоційно-вольовими механізмами і спонукає особистість до

здійснення професійної діяльності. І. Дроздова трактує професійний інтерес як активне пізнавальне й емоційно-дійове ставлення студентів до своєї майбутньої діяльності, що знаходить вираження у:

- 1) зосередженості думок особистості на предметі обраної професійної діяльності;
- 2) позитивному емоційному ставленні до неї;
- 3) вивченні її у практичному оволодінні.

На думку В. Римкявичене, професійний інтерес є складним комплексом психічних властивостей і станів, який характеризується емоційним ставленням до обраної спеціальності, ступенем усвідомленості професійного самовизначення, пізнавальною і волевою активністю у навчально-продуктивній діяльності, професійними намірами і планами на майбутнє, ціннісними орієнтаціями, пов'язаними з професійною діяльністю. В. М'ясищев тлумачить професійний інтерес як яскраве емоційне ставлення до професії [5].

Отже, становище, що склалось навколо формулювання поняття "професійний інтерес" є досить складним, оскільки в психолого-педагогічній науці визначень цього поняття є велика кількість. Для того, щоб подальше дослідження формування професійного інтересу майбутніх вчителів було науково обгрунтованим, ми скористались методом контент-аналізу для визначення ключових ознак досліджуваного поняття.

Контент-аналіз – це метод кількісно-якісного аналізу змісту документів з метою виявлення та вимірювання різних фактів та тенденцій, які відображені в цих документах [6]. Умовно можна виокремити чотири етапи процедури контент-аналізу. На першому етапі було визначено тему й завдання. Тема: професійний інтерес. Завдання: сформулювати науково обгрунтоване визначення поняття "професійний інтерес". Для цього нами було проаналізовано визначення вказаної категорії в інтерпретації різних вітчизняних та зарубіжних авторів. На другому етапі було визначено категорії, одиниці аналізу та контекстуальні одиниці. В якості категорій було використано низку запитань, відповіді на які добиралися із вказаних визначень. Одиницями аналізу були обрані слова, словосполучення, контекстуальними одиницями – речення. Виокремлені одиниці класифікувалися й потім підраховувалася частота їх з'явлення. Важливою умовою проведення контент-аналізу є розробка таблиці. Це відбувається на третьому етапі дослідження. Четвертий етап полягає у підрахунку результатів аналізу та формулюванні визначення поняття "професійний інтерес".

У результаті проведеного нами аналізу було отримано наступні результати (див. таблицю 1).

Таблиця 1.

Таблиця розробки категорійного апарату поняття "професійний інтерес" і реєстрації одиниць аналізу (фрагмент)

Робочі визначення	№ п/п	Категорійні ознаки поняття "інтерес"	Дослідники	%
Професійний інтерес – це	Що?			
	1	спрямованість	Т. Гайкова, С. Гончаренко, Л. Кацова, М. Конюхов, Н. Ничкало, Л. Смерчак, О. Степанов	50 %
	2	ставлення	М. Агапова, М. Гамезо, І. Дроздова, В. М'ясищев	29 %
	3	мотив	С. Ярушева	7 %
	4	потреба	М. Конюхов	7 %
	5	комплекс психічних властивостей і станів	В. Римкявичене	7 %
Професійний інтерес – це спрямованість	Яка?			
	6	вибіркова	Т. Гайкова, М. Гамезо, О. Степанов	43 %
	7	професійна	М. Конюхов	14 %
Професійний інтерес – це вибіркова спрямованість	Кого?			
	8	особистості	Т. Гайкова, С. Гончаренко, Л. Кацова, М. Конюхов, Н. Ничкало, О. Степанов	86 %
Професійний інтерес – це вибіркова спрямованість особистості	На що?			
	9	на професійну діяльність	С. Гончаренко, Л. Кацова, М. Конюхов, Н. Ничкало, О. Степанов, С. Ярушева	86 %

Отже, більшість авторів (50 %) вважають, що професійний інтерес – це (Що?) "спрямованість" (Т. Гайкова, С. Гончаренко, Л. Кацова, М. Конюхов, Н. Ничкало, Л. Смерчак та ін.). Професійний інтерес – це спрямованість (Яка?) (43 %) "вибіркова" (Т. Гайкова, М. Гамезо та ін.). Професійний інтерес

– це вибіркова спрямованість (Кого?) "особистості" (86 %) (Т. Гайкова, С. Гончаренко, М. Конюхов, Н. Ничкало, О. Степанов та ін.). Ця спрямованість є (На що?) "на професійну діяльність" (86 %) (С. Гончаренко, М. Конюхов, Н. Ничкало, О. Степанов, С. Ярушева та ін.).

Далі підрахунок вівся з урахуванням не тільки дослівного повтору, а й усіх словосполучень, близьких за значенням.

Отже, професійний інтерес – це вибіркова спрямованість особистості на професійну діяльність, що характеризується (Чим?) "позитивним емоційним ставленням" (46 %) (Т. Гайкова, М. Гамезо, І. Дроздова, В. М'ясищев, В. Римкявичене, О. Степанов та ін.), "вольовою активністю" (23 %) (М. Агапова, Т. Гайкова, В. Римкявичене та ін.) та спонукає (До чого?) "до оволодіння професійними вміннями та навичками" (54 %) (Т. Гайкова, С. Гончаренко, І. Дроздова, М. Конюхов, Н. Ничкало, О. Степанов, В. Римкявичене та ін.).

Проведений аналіз дозволив нам сформулювати визначення поняття "професійний інтерес". Отже, **професійний інтерес** – це вибіркова спрямованість особистості на професійну діяльність, що характеризується позитивним емоційним ставленням до неї, вольовою активністю, ціннісними орієнтаціями, пов'язаними з цією діяльністю та спонукає до оволодіння професійними знаннями, вміннями і навичками.

В сучасному суспільстві існують тисячі видів професій. Професія являє собою цілий світ, в якому людина живе і вдосконалюється, який вона пізнає протягом всього свого життя, світ, в якому діють свої професійні закони, норми, цінності. Кожна професія потребує від людини певних властивостей і якостей, знань, умінь і навичок, а також має свої особливості. Професії класифікують за різними ознаками. Одну з класифікацій професій розробив російський професор, доктор психологічних наук, академік РАО Є. О. Клімов. Суть її полягає в тому, що залежно від предмету праці він виділив п'ять основних типів професій: "людина – жива природа", "людина – техніка і нежива природа", "людина – людина", "людина – знакова система" та "людина – художній образ" [7: 160].

Педагогічна професія належить до професій типу "людина – людина", предметом праці яких є люди різного віку, групи населення, колективи. За всіх часів професія вчителя була дуже важливою. Саме завдяки спеціально організованій педагогічній діяльності люди оволодівають усіма іншими професіями. Крім того, без педагогічної професії складно уявити розвиток суспільства чи окремої людини.

Педагогічна діяльність є особливим видом соціальної діяльності, яка спрямована на передачу новим поколінням накопичених людством досвіду і культури, створення умов для їх особистісного розвитку. До її змісту входять навчання, виховання, освіта і розвиток підростаючого покоління [8].

Педагогічна діяльність як суспільна функція здійснюється вчителями, спеціально підготовленими людьми. Учитель – в широкому значенні – мислитель, громадський діяч, який формує погляди й переконання людей, допомагає їм знайти свій шлях у житті. В педагогічному, більш вузькому й безпосередньому значенні, учитель – спеціаліст, який проводить навчальну й виховну роботу з учнями в ЗОШ різних типів. Діяльність сучасного вчителя включає навчання й виховання учнів у школі, класне керівництво, проведення позакласної роботи, зв'язок з батьками і пропаганду педагогічних знань [9: 341].

Професія вчителя вирізняється специфічними особливостями. Передусім, педагогічна діяльність має велике соціальне значення, адже вчитель керує самим складним процесом – формує молоде покоління, його людські якості. Також специфічним є предмет праці – активна людська особистість з певними задатками і потребами, нахилами й інтересами, розумом і волею, почуттями та іншими неповторними рисами. Важливою особливістю педагогічної діяльності є те, що об'єкт праці, навчання і виховання – учень – уже є продуктом впливу сім'ї, друзів та ін. Він також характеризується певною динамічністю, тобто постійно змінюється, розвивається. Зміни в навчальних можливостях учня, рівні його вихованості, стосунків з товаришами і вчителями вимагають від педагога вчасного їх виявлення і відповідного реагування на них. Характеристикою педагогічної діяльності є і колективний характер, тобто вчитель у навчально-виховному процесі має справу не тільки з окремими учнями, а з колективом класу. Педагогічна професія має творчий характер. Творчий учитель уміє приймати оригінальні рішення, використовує новаторські форми і методи роботи, ефективно виконуючи свої професійні функції. Творчим педагог стає тільки тоді, коли добросовісно ставиться до праці, прагне підвищувати професійну кваліфікацію, вивчати досвід кращих шкіл та вчителів тощо. До особливостей педагогічної діяльності варто віднести і те, що її результати помітні не відразу, що може негативно позначатися на ставленні педагога до своєї праці. Учительська професія поєднує в собі дві спеціальності. Кожен учитель є спеціалістом з того предмета, який він викладає, і, крім того, – педагогом-вихователем. Ці дві спеціальності у діяльності вчителя завжди виступають в єдності: навчаючи дітей своєму предмету, вчитель виховує їх; а виховуючи – домагається вищих успіхів у навчанні. Головним інструментом, яким користується вчитель у навчально-виховній роботі, є мова і мовлення. Слово є наймогутнішим засобом духовного контакту, морального впливу і переконання учнів [8; 10; 11].

Висновки. Отже, враховуючи особливості професії вчителя та тлумачення поняття "професійний інтерес", у нашому дослідженні під **професійним інтересом майбутнього вчителя** будемо розуміти

вибіркову спрямованість особистості на професійну педагогічну діяльність, що характеризується позитивним емоційним ставленням до неї, вольовою активністю, ціннісними орієнтаціями, пов'язаними з діяльністю вчителя та спонукає до оволодіння професійними знаннями, уміннями і навичками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Соціологія : [словник термінів і понять] / [за ред. С. А. Біленького, М. А. Козловця]. – К. : Кондор, 2006. – 372 с.
2. Психологічна енциклопедія / [автор-упорядник О. М. Степанов]. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.
3. Професійна освіта : словник : [навч. посіб.] / [уклад. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало]. – К. : Вища шк., 2000. – 380 с.
4. Гамезо М. В. Атлас по психологии : информ.-метод. материалы к курсу "Общ. Психология" : [учеб. пособие для студентов пед. ин-тов] / М. В. Гамезо, И. А. Домашенко. – М. : Просвещение, 1986. – 272 с.
5. Мясичев В. Н. Психология отношений / [под ред. А. А. Бодалева]. – М. : Издательство "Институт практической психологии", Воронеж : НПО "МОД ЭК", 1995. – 356 с.
6. Манаев О. Т. Контент-анализ – описание метода [Электронный ресурс] / О. Т. Манаев. – Режим доступа : <http://psyfactor.org/lib/kontent.htm>.
7. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения : [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / Е. А. Климов. – М. : Издательский центр "Академия", 2004. – 304 с.
8. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії : [навч. посіб.] / Г. М. Мешко. – К. : Академвидав, 2010. – 197 с.
9. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.
10. Слостенин В. А. Педагогика : [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / [Слостенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. ; под ред. В. А. Слостенина]. – М. : Издательский центр "Академия", 2002. – 576 с.
11. Фицула М. М. Вступ до педагогічної професії : [навч. посіб. для студ вищ. пед. закл.] / М. М. Фицула. – [2-ге вид., випр., доп.]. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2003. – 136 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Sotsiologiya [Sociology] : [slovnik terminiv i poniat'] / [za red. E. A. Bilen'kogo, M. A. Kozlovtsia]. – K. : Kondor, 2006. – 372 s.
2. Psykhologichna entsyklopediia [Psychological Encyclopedia] / [avtor-uporiadnyk O. M. Stepanov]. – K. : Akademvydav, 2006. – 424 s.
3. Profesiina osvita [Professional Education] : slovnik : [navch. posib.] / [uklad. S. U. Goncharenko ta in. ; za red. N. G. Nychkalo]. – K. : Vyshcha shk., 2000. – 380 s.
4. Gamezo M. V. Atlas po psikhologii : inform.-metod. materialy k kursu "Obshch. psikhologiya" : [ucheb. posobiie dlia studentov ped. in-tov] [Atlas of Psychology : the Informational and Methodical Materials to the Course "General Psychology"] / M. V. Gamezo, I. A. Domashenko. – M. : Prosvshchenie, 1986. – 272 s.
5. Miasishchev V. N. Psikhologiya otnoshenii [Psychology of Relations] / [pod red. A. A. Bodaliova]. – M. : Izdatel'stvo "Institut prakticheskoi psikhologii", Voronezh : NPO "MOD EK", 1995. – 356 s.
6. Manaev O. T. Kontent-analiz – opisanie metoda [Content Analysis – a Description of the Method] [Elektronnyi resurs] / O. T. Manaev. – Rezhym dostupu : <http://psyfactor.org/lib/kontent.htm>.
7. Klimov E. A. Psikhologiya professional'nogo samoopredileniia [Psychology of Professional Self-Determination] : [ucheb. posobiie dlia stud. vyssh. ped. uchebn. zavedenii] / E. A. Klimov. – M. : Izdatel'skii tsentr "Akademiia", 2004. – 304 s.
8. Meshko G. M. Vstup do pedagogichnoi profesii [Introduction to the Teaching Profession] : [navch. posib.] / G. M. Meshko. – K. : Akademvydav, 2010. – 197 s.
9. Goncharenko S. U. Ukrain's'kyi pedagogichniy slovnik [Ukrainian Pedagogical Dictionary] / S. U. Goncharenko. – K. : Lybid', 1997. – 375 s.
10. Slastionin V. A. Pedagogika [Pedagogy] : [ucheb. posobie dlia stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenii] / [Slastionin V. A., Isaev I. F., Shyianov E. N. ; pod red. V. A. Slastionina]. – M. : Izdatel'skii tsentr "Akademiia", 2002. – 576 s.
11. Fitsula M. M. Vstup do pedagogichnoi profesii [Introduction to the Teaching Profession] : [navch. posib. dlia stud. vyssh. ped. zakl.] / M. M. Fitsula. – [2-ge vyd., vypr., dop.]. – Ternopil' : Navchal'na knyga-Bogdan, 2003. – 136 s.

Матеріал надійшов до редакції 05.06. 2013 р.

Федьович О. Н. Проблема профессионального интереса будущего учителя в психолого-педагогической науке.

В статье проанализирована проблема профессионального интереса будущего учителя в психолого-педагогической науке. На основе проведенного контент-анализа определений понятия "профессиональный интерес" предложена его научно-обоснованная формулировка. Определены специфические особенности профессиональной деятельности учителя. Сформулировано определение профессионального интереса будущего учителя, к которому отнесена избирательная направленность личности на профессиональную педагогическую деятельность.

Fediowych O. M. The Issue of Future Teacher's Professional Interest in the Psycho-Pedagogical Science.

The research deals with the issue of future teacher's professional interest in the psycho-pedagogical science. The theme of the article is current because the interest formation increases the teacher's professional competence, which is necessary for the educational system modernization. The article analyzes the issue of the professional interest in the psychologists and pedagogues' works. But at present there is no unambiguity in the professional interest determination. The scientific method of the content analysis has been used to identify key features of this concept. The analysis allowed formulating the definition of the "professional interest". Thus the professional interest is the personality's selective directionality on the professional activity, which is characterized by the positive emotional attitude, volitional activity, value orientation associated with this activity, and leads to the mastering of the professional knowledge, skills and abilities. In the article the specific features of the teacher's professional activities are determined. Considering the specific features of the teacher's professional activity and the determination of the professional interest concerning the professional interest of future teachers, we will understand the personality's selective directionality on the professional pedagogical activity, which is characterized by the positive emotional attitude, volitional activity, value orientation associated with this activity, and leads to the mastering of professional knowledge, skills and abilities.